

Irena Lačen-Benedičič

Branko Radulovič

Drobci iz življenja učiteljev narodnih šol v času med vojnama

Lik učitelja in njegova pedagoško prosvetilska vloga pri ohranjanju samobitnosti in narodne integritete je predvsem v slovenski literaturi, pa tudi v zgodovinospisju, zelo idealiziran. Dejstvo je, da je bil učitelj poleg župnika predvsem v ruralnem okolju edini, ali pa eden redkih izobražencev in je že zaradi tega moral prevzeti nase ogromno breme odgovornosti. Velikokrat je učitelj predstavljen kot protiutež in kot stabilizator pri nekakšni cerkveni samovladi na slovenskem podeželju. Tako naj bi se preprosto revno kmečko ljudstvo zbiralo predvsem okrog predstavnikov cerkve (župnika), bogatejši posestniki, trgovci in gostilničarji pa okrog liberarnejšega učitelja. Poleg vseh naštetih vlog in nalog pa je moral učitelj predvsem skrbeti za vzgojo in izobrazbo mladine brez večje pomoči ustreznih inštitucij. Zaradi vsega naštetega in tudi zaradi pogostih osebnih stisk je učitelj tudi prihajal v konfliktno situacije z okolico in samim sabo.

V prosvetnem oddelku Banske uprave Dravske banovine se je ohranil droben, skoraj neopazen zveščič z naslovom Seznam disciplinskih spisov ljudsko šolskih učiteljev. Zveščič, ki mu niso namenili niti platnic, se je skrival med goro gradiva, ki je sicer značilno za IV. oddelek omenjenega fonda. Toda njegova zunanja podoba je močno varljiva. Če ga prelistamo in se z očesom ustavimo na eni izmed rubrik, ki so v popisu zajete, nas neustavljiva sila prisili, da si zanj vzamemo nekoliko več časa. V večini slišimo o učiteljih ali šolskih nadzornikih samo dobre, lepe stvari, ki predstavljajo predvsem pozitivno moralno časa, v katerem so delovali. Zveščič nam razkriva drugo plat medalje, ki je zaradi njene nepoznanosti, skrivnostnosti toliko bolj zanimiva.

Že rubrike napovedujejo zanimivo branje in naslajanje ob tem, kako bo lik pozitivnega, nezmotljivega učitelja vendarle nekoliko manj bleščeč, bolj človeški. Ime in priimek (ponekod je dodana tudi funkcija na primer upravitelj ali sreski šolski nadzornik), kraj delovanja (včasih so pripisani tudi drugi kraji službovanja), predmet in opis prekrška in sankcije.

Vpisani so prestopki učiteljev in šolskih nadzornikov od leta 1937 do 1940. Od 80 vpisanih so bili med tistimi, ki so kršili družbene norme, ki so se pričakovale in po zakonu tudi zahtevale, kar štirje upravitelji. Šolska nadzornika sta bila kaznovana samo dva, s tem, da je eden tako podlegel kršitvi pravil, da je vpisan celo trikrat. Karakteristika njegovega prekrška je vedno podobna (denar in lažne navedbe v poročilih).

Raziskava nas napeljuje k dejstvu, da so bili kršitelji, tisti, ki so skušnjavi podlegli večkrat, zvesti samemu sebi.

Tako kot je Bezeljak trikrat imel težave s tujim denarjem in z lažnimi navedbami, tako je Bitenc pil in pretepal otroke tako v Krškem kot v Tomažu pri Ormožu. Neki Anton je dvakrat vpisan zaradi nerednega opravljanja svojih poslov, Dušan je v Mozirju in Podgradu celo dvakrat deloval proti veri, proti ravnatelju in razdeljeval otrokom list Edinost.

Slabe navade pa lahko kaj kmalu postanejo tudi družinska zadeva. Ko je žena Alojza, Valerija iz Stare cerkve pri Kočevju, smešila ugled ravnatelja, se je leto dni za tem enakega dejanja lotil tudi njen mož, le da je ravnatelju dodal še kateheta.

Preden se lotimo pregleda vseh nepravilnosti, ki so zapisane v našem zveščiču, pogledimo kaj določa zakon o narodnih šolah,¹ ki ga je izdal v Beogradu kralj Aleksander konec leta 1929.

Na začetku so obče odredbe, ki odrejajo status šol. Šole so državne, učitelji pa so državni uslužbenci, ki jih plačuje država. Šolanje otrok je obvezno, razen tistih, ki zanj niso sposobni.

Narodne šole so bile osnovne in višje narodne šole, mednje pa so spadala tudi zabavišča (vrtci) in šole za nezadostno razvite in defektne otroke. V osnovni šoli je potekal samo redni pouk, v višji pa redni ali skrajšani. V času poljskih del se je na predlog krajevnega šolskega odbora lahko pouk skrajšal. Vrtci so bili ustanovljeni na zahtevo občin

1 Zakon o narodnih šolah, Uradni list (dalje UL) Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 25/1930.

ali staršev, sprejemali pa so otroke po dopolnjenem 4. letu starosti.

V nadaljevanju je natančneje predstavljen predmetnik v narodnih šolah. Na prvem mestu je bil verski pouk, ki je bil seveda obvezen, poučeval pa ga je duhovnik ali učitelj določene konfesije, glede na željo staršev. Sprememba iz leta 1937² je predvidela, da so v narodnih in meščanskih šolah lahko poučevali tudi posebni veroučitelji, ki jih je nastavil minister za prosveto na predlog pristojnega verskega oblastva izmed kandidatov, ki so dokončali bogoslovni študij.

Število ur pouka in verouka je predpisal minister za prosveto po posvetovanju s pravosodnim ministrstvom.

Učencem kot aktivnim soustvarjalcem pouka je bilo posvečeno celo poglavje. Določen je bil način vpisa v šolo, kdo se je lahko vpisal, kdaj so se lahko opravljali izpiti privatno in v katerih okoliščinah, kateri so bili opravičeni izostanki iz šole, kakšne so bile kazni zaradi nerednega prihajanja v šolo. Denarne kazni so se izterjale od staršev v korist državnega šolskega fonda, izterjala pa jih je občinska uprava (poglarstvo). Določen je bil tudi način ocenjevanja in pogoji za prehod v višji razred.

Telesna kazen je bila prepovedana. Izmed drugih kazni pa so se smele uporabljati le tiste, ki učencu niso ubijale volje in zaupanja v samega sebe. To je namreč eden od paragrafov, ki so ga učitelji radi interpretirali preveč samovoljno in ga tako tudi kršili.

Drugi sooblikovalec pouka pa je bil učitelj. In ker je učitelj v središču našega zanimanja, si podrobneje pogledajmo njegove dožnosti in pravice.

Glede na službo so bili učitelji začasni ali stalni. Začasni učitelj je bil tisti, ki je končal državno učiteljsko.

Za stalnega pa je bil potrjen začasni učitelj, ki je opravil praktični učiteljski izpit. Izpit je lahko opravljal po dveh letih, enako pa je veljalo za zaba-vilje (vzgojiteljice). V osnovni šoli so smeli poučevati učitelji in učiteljice ne glede na spol učencev.

Učitelj je v državno službo nastopil s prisego, kot vsi državni uradniki. Uvedel ga je upravitelj ali pa predsednik krajevnega šolskega odbora. Dolžnosti učiteljev so bile vzgoja, 28 ur pouka na teden, vodenje otrok k službi božji, poročanje o izostankih učencev, nadomeščanje obolelih in odsotnih kolegov, materialna odgovornost za šolski inventar, sodelovanje pri roditeljskih zborih. Ko je učitelj prevzel razred ali šolo je prevzel tudi šolske stvari: učila, arhiv, knjižnico, razredni imenik³ in ostalo.

Vedenje in obnašanje učiteljev v službi in izven nje je moralo biti vzorno. Dajati je moral zgled državljske, verske, politične in kulturne strpnosti. Ni smel biti član organizacij in ni se smel baviti s posli, ki se ne skladajo z učiteljskim poklicem.

Poleg navedenega je moral skrbeti za obvezno narodno izobraževanje izven šole.

Vsi učitelji so imeli pravico do stanovanja oziroma do stanarine in na kmetih do kuriva. Učiteljica, omožena z neučiteljem,⁴ ni mogla dobiti stanovanja. Uradnik, star nad 30 let, ni mogel postati učitelj, če ni bil to že prej. Enako učitelj, ki je prekinil službovanje za več kot 10 let in tisti, ki je bil odstranjen iz učiteljske službe. Po dovršenem 35. letu efektivne službe so se učitelji lahko upokojili. Učiteljice matere, ki so imele več kot tri otroke, so se lahko upokojile po 20. letih delovne dobe.

Kazni za prekrške učiteljev in šolskih nadzornikov so bile: opomin, ki ga je izrekal šolski upravitelj, ukor s katerim je kaznoval sreski nadzornik, izguba plače od treh dni do treh mesecev, odpust iz službe brez izgube pridobljenih pravic, odpustitev iz službe z izgubo pridobljenih pravic, upokojitev brez ali z zmanjšano pokojnino. Vse ostale kazni je lahko izrekal le minister.

Za preiskavo kaznivih dejanj in prekrškov učiteljev so bili pristojni upravitelji ali šolski nadzorniki. Učitelj, ki je bil obsojen na zaporno kazen daljšo od šestih mesecev, je izgubil plačo za čas preživet v arestu. Tistega, ki ga je državno sodišče obsodilo zaradi nečastnih dejanj, so odpustili iz službe, brez možnosti vrnitve v državno službo. Oduščen pa je bil tudi tisti učitelj, ki je bil dve leti zapored negativno ocenjen.

Novinci so začeli s svojim službovanjem na šolah z najmanj dvema učiteljema. Pravico do boljših

⁴ O poroki, enem od mejnikov v človekovem osebnem življenju, obvestimo marsikoga. Učiteljem je seveda bilo obvezno svojo spremembo zakonskega stanu sporočiti tudi šoli in s tem tudi delodajalcu, državi. Tako so v Prosvetnem oddelku seveda ohranjeni tudi poročni listi, iz katerih je razviden celoten postopek informiranja. Ko sta se 1. 1. 1938 poročila Ljudmila Trepečnik, učiteljica v Trbovljah in Martin Mencej, strokovni učitelj v Šoštanj, sta svoj poročni list in njegov prepis poslala različnim institucijam. Upravitelj Josip Pečnik je Sreskemu načelnstvu v Laškem iz Državne deške ljudske šole v Trbovljah 21. 1. 1938 poslal poročilo o omenjeni poroki. Zakonca sta sicer živela vsak v svojem kraju službovanja, njuni službeni zabeleži pa so ostali neokrnjeni, ker nista živela v skupnem gospodinjstvu. Sreski načelnik Laškega je poročni list posredoval Kraljevski banski upravi Dravske banovine, prosvetnemu oddelku v Ljubljani, da se sprememba zabeleži v uslužbenski list. Iz Ljubljane je načelnik prosvetnega oddelka po pooblastilu bana poslal prepis poročnega lista Ministrstvu prosvete - oddelek za ljudske šole v Beogradu, da se je izvršila sprememba tudi v centralnem uslužbenskem listu. Tudi sreski načelnik v Slovenj Gradcu je na isti naslov poslal obvestilo o poroki Martine Mencej (ARS, BAN IV., št. 1329/1938).

² Finančni zakon za leto 1937/38, II. del: določbe za posamezna ministrstva, Službeni list št. 31/1937.

³ Šolski dnevnik.

krajev službovanja je dajalo novincem samo spričevalo o boljšem uspehu pri učiteljskem diplomskem izpitu. Dolžina delovne dobe učitelja je vplivala na kraj službovanja (trg, mesto ali fakulteta). Prošnje za premestitev so se vlagale pri oblastvih občne uprave. Do premestitve ni bil upravičen tisti, ki v zadnjih treh letih ni bil vsaj dober, ki je bil v zadnjih letih zadosten ali nezadosten, in tisti, ki ni v kraju službovanja prebil dve leti.

Učitelje so ocenjevali sreski in banski šolski nadzorniki. Mnenje sreskega nadzornika je bilo predloženo banski upravi, kjer so se vpisale ocene učiteljev v uslužbenske liste.

Solo je vodil upravitelj, ki ga je postavil minister za prosveto. Upravitelj je imel več nalog, med ostalim je poročal sreskemu načelniku o nerednih in nevestnih učiteljih in o njihovih kaznivih dejanjih. Sodeloval je tudi s krajevnim šolskim odborom pri sestavi šolskega proračuna. Na šolah z več kot 12 razredi je bil upravitelj oproščen poučevanja. Sreski šolski nadzornik je bil nadzorni organ.

Njihova glavna naloga je bil nadzor nad vedenjem učiteljev zunaj šole. Med drugim so preiskovali kazniva dejanja učiteljev narodnih šol in predlagali kazni.

Na grobo bi lahko vse vpisane prestopke strnili v 4 skupine:

1. Službena nedisciplina

Neredno službo si je privoščilo kar 8 od vseh (80) vpisanih prestopnikov. 10% vseh prestopkov se je nanašalo na kritiko službenega starešine (v večini žalitve ravnatelja), s tem, da je eden kritiko konkretiziral tudi tako, da je ravnatelju primazal zaušnico.

Nekateri so radi zanemarjali učiteljske dolžnosti, drugi so se lotili denarnih manipulacij. Celjana Praprotnika so zaradi manipulacij z uradnim denarjem kaznovali tako, da je moral 300 dinarjev prispevati v blagajno učiteljskega pokojninskega sklada. Podobne težave so zapisane še šestkrat, pri večini pa kaže, da so bile kazni vzgojne.

Lažna poročila in izdajanje uradne skrivnosti bi lahko bila le plod nekoga, ki stvari okrog sebe razumeva s kančkom več domišljije. Vendar so ugotovili, da je preveč bujna domišljija škodljiva in kazniva.

K službeni nedisciplini lahko prištevamo tudi učitelja, ki se je nedostojno vedel napram državnemu organu javne varnosti in tistega, ki se je nedostojno obnašal do šolskega nadzornika. Nekdo je sramotil izpitni odbor, drugi je rekel, da je treba vse tiste, ki premeščajo, pobiti, pa spet dva,

ki nista izvrševala službene dolžnosti. Ob tem si lahko mislimo marsikaj.

Vprašanje pa je, kaj si je mislil učitelj Ivan iz Ovsiš, ki se je "vtikal" v delo vajenke na pošti in ji solil pamet, kako bi naj delala kot poštna uradnica.

Nerednosti pri opravljanju dolžnosti, izogibanje obveznostim, kot so razni sestanki in neresnične obdolžitve proti kolegom, so bili dokaj pogost pojav, predvsem zaradi konfliktov, ki so se pojavljali med kolegi učitelji. Tako je tudi učiteljica Franciška Novak storila prekršek s tem, da je kritizirala svoje nadrejene starešine in s tem krnila njihov ugled. Za omenjeni prekršek po paragrafu 7. tč. 2/6⁵ Uredbe o disciplinski odgovornosti šolskih nadzornikov in učiteljev ljudskih šol, je bila kaznovana s pismenim ukorom.⁶ Ta prekršek, ki je bil samo zadnji v dolgi vrsti disciplinskih obravnav, je bil povod za mnogo širšo in konkretnjšo preiskavo o življenju in poprejšnjih disciplinskih prekrških Franciške Novak. Tako se v zadevi, ki obravnava omenjeno učiteljico in je mimogrede rečeno zelo obširna, nahajajo tudi spisi iz srede in konca dvajsetih let. Seznam njenih prekrškov je ohranjen v tabelarni obliki in je zelo obširen.

Tako se ji je primerilo med drugim tudi to, da se je morala na sodišču zagovarjati zaradi obtožbe povzročitve lažje telesne poškodbe. V kraju službovanja se je sprla s tamkajšnjim poštarjem in prišlo je do medsebojnega obračunavanja. Učiteljica je žalila poštarja in njegovo ženo, pa tudi poštar ji ni ostal dolžan, posledica tega je bilo to, da je verbalni spopad prerasel v fizično obračunavanje. V medsebojni tožbi na sodišču je bil poštar obsojen zaradi povzročitve lažje telesne poškodbe, Novakova pa je bila v protitožbi oproščena zaradi pomanjkanja dokazov. Resnici na ljubo moramo povedati, da kljub oprostitvi na sodišču ne moremo z gotovostjo trditi, da je bila v celotni zadevi res nedolžna.

O njenem političnem prepričanju lahko dobimo dokaj jasno sliko ob sporu z župnikom. Novakova je negativno vplivala na starše učencev s tem, da jih je nagovarjala, naj ne pošiljajo otrok k verouku. Povod za tak odnos do vere in cerkvenih oblasti je bilo neprimerno in žaljivo obnašanje župnika napram učenki z imenom Kozel - Kosu. Župnik jo je med poukom večkrat nadlegoval in jo žalil s kozlom. Prav tako je večkrat iz nje s štolo in črno knjigo izganjal hudiča.

Učiteljica je med svojim službovanjem večkrat izostala od pouka. Najhujšo kršitev obveznosti si je privoščila med 8. in 28. 6. 1927, ko je za skoraj ves

⁵ Omenjena točka obravnava kritiko in omalovaževanje ukazov in postopkov oblasti, starešin in predpostavljanih.

⁶ Arhiv Republike Slovenije (dalje ARS), Banska uprava Dravske banovine, oddelek za prosveto (BAN. IV), št. 6493/38.

mesec izostala od pouka in ta odsotnost ji s strani šolskega upravitelja ni bila odobrena, kajti med tem časom so jo opazili na Polzeli, privoščila si je izlet na Bled in redno hodila na hrano v gostilno. Tudi ta obtožba je ostala nedokazana, obtožena je namreč priložila komisijisko zdravniško spričevalo, izjavo zdravnikov, da je bil dopust potreben in predlog sreskega šolskega nadzornika o odobritvi dopusta. Tako ji je bila odsotnost za ta čas odobrena.

Nemoralno življenje, in nemoralno obnašanje je v vsaki družbi hud prekršek. Učiteljica je bila obtožena tudi nemorale. Narodni poslanec Žebot jo je z uradnim dopisom obtožil da živi dvojno življenje, polno nemorale, s težkimi disciplinskimi prestopki in zaradi tega je predlagal suspenz ali premostitev, vendar svojih obtožb ni dokazal. Tako je tudi sreski poglavar v svoji izjavi navedel, da je spis poslanca Žebota sestavljen na osnovi neresničnih informacij, celotna obtožba pa brez stvarne podlage.

Novakova se ni mogla izogniti niti obtožbi o pijančevanju. Tako naj bi na vaški veselici, torej v javnosti, plesala, pila in kadila vse do štirih zjutraj, kar pa se je z zagovorom prič izkazalo kot neresnično. Obtožena je v zagovoru zanikala tovrstne obtožbe kot popolnoma neutemeljene.

Njena nepriljubljenost in težka narava je razvidna iz obtožbe v zvezi z žalitvijo župana, ki ji je očital naslednje besede: "Farovski podrepanik, kimovec, zarukani kmet." Sam pa jo je po lastni izjavi pozdravil z besedami: "Kaj pa ti strašilo tukaj delaš?" Obtožena je seveda zanikala uporabo žaljivih izrazov. Po zaslišanju prič so ugotovili, da je bila žalitev župana verjetna, vendar je župan s svojim nastopom in žaljivkami sam izzval tako reakcijo Novakove.

Kaj lahko torej vidimo iz navedenih obtožb zoper učiteljico Novakovo? Predvsem to, da je bila v svojem službenem kraju nekaterim krajevnim strukturam velik trn v peti in so se je hoteli na vsak način znebiti. Iz obtožbe žalitve župana je razvidno, da je bilo njeno politično prepričanje verjetno liberalno, večino pa so v Šmarju pri Jelšah imeli predstavniki SLS. Določeno podporo in zaganjanje nekaterih občinskih struktur pa je učiteljica vseeno imela, saj brez le te verjetno ne bi bila oproščena večine obtožb. Zaradi pretepanja učenca pa je bila učiteljica kazensko že pred tem premeščena iz Št. Petra v Savinjski dolini v Šmarje pri Jelšah. Kljub vsem zavrženim obtožnicam, pa je iz obširnosti zadeve Frančiške Novak razvidno, da je bila zelo problematična oseba, hitro vzkipljiva, rahlih živcev, kar je med drugim občutilo tudi več njenih učencev.

Ivan P. Lokovšek, učitelj-pripravnik na državni ljudski šoli v Framu je bil kaznovan z ukorom za-

radi nerednosti v in izven službe na osnovi čl. 2., 3. in 4. tč. 1. in 2. Uredbe o disc. odgovornosti šolskih nadzornikov in učiteljev ljudskih šol.⁷

Glavni razlog za kazen je bilo streljanje s samokresom, na predvečer rojstnega dne Njegovega Veličanstva kralja Petra II. dne 5. IX. 1937, ob slavnostnem kresu in pred Sokolskim domom v Framu. S tem dejanjem je bila ogrožena varnost otrok in odraslih, ki so bili soudeleženi pri tem dogodku.

Prav tako je zanemaril svojo vzgojiteljsko dolžnost s tem, da je dopustil šolski mladini pozno v noč ostati na zabavi s plesom, dovolil je, da so plesali celo takoimenovani "polstertanc". Učitelj bi v skladu z svojimi dolžnostmi moral zahtevati od učencev, da se takih zabav ne udeležujejo, še posebej zaradi pozne nočne ure. Ker pa tega ni storil in se je sam udeležil zabave, posebej pa zaradi tega, ker dogodka ni prijavil šolskemu upraviteljstvu, je bila dokazana njegova brezbriznost, kar je seveda škodovalo ugledu učiteljstva.⁸

2. Nemorala

Nemoralno obnašanje bi lahko razdelili v dve skupini:

- spolni prekrški oziroma delikti in nezakonski otroci učiteljev;
- pijančevanje.

Neka vzgojiteljica se je intimno spoprijateljila s samskim kmečkim fantom. V nedovoljeno razmerje se je spustila tudi poročena učiteljica, in sicer ji je prirastel k srcu občinski tajnik. K dvema prestopkoma žensk dodajmo na isto temo še "mutualno onanijo" Otona B. iz Bogojine.

In sedaj so na vrsti moški, učitelji, ki so si zaželeli mladih kmečkih punc, se nedostojno obnašali do svojih učenk ali pa z njimi že preizkušali razna nečista dejanja. Takih vpisov je 6. Zgodilo pa se je tudi, da je poročen učitelj imel nezakonskega otroka, kar je prav tako pomenil prestopok in se je tako znašel med vpisi v našem zveščiču.

Trije so vpisani kot prestopniki zaradi pijančevanja. Franja iz Krškega je označena celo kot notorično nepoboljšljiva pijanka. Kaznovana je bila s premetitvijo brez povmitve potnih stroškov.

Primeri pijančevanja in nemoralnega življenja tudi med učitelji niso bili nobena redkost,⁹ saj so bili le ljudje, ki so izhod za svoje težave med drugim iskali tudi v pijači. Tovrstne in podobne disciplinske prekrške je obravnavalo učiteljsko dis-

⁷ Glej Uredbo o disciplinski odgovornosti šolskih nadzornikov in učiteljev ljudskih šol, Službene novine Kraljevine Jugoslavije, št. 216-LI/1936.

⁸ ARS, BAN IV., št. 7701/38.

⁹ ARS, BAN IV., št. 1361/38.

ciplinsko sodišče pri kraljevski banski upravi Dravske banovine v Ljubljani.¹⁰

Zelo nazoren in značilen je primer učitelja ljudske šole v Trzišču v krškem srezu, ki je storil disciplinski prekršek po paragrafu 7, točka 1 in 13 Uredbe o disciplinski odgovornosti šolskih nadzornikov in učiteljev ljudskih šol.¹¹

No in kaj je zagrešil učitelj, da si je prislužil kazen zmanjšanja dohodkov v višini 5% za dobo enega meseca?

Omenjeni učitelj je dne 20. 12. 1936 s svojim devetletnim sinom v večernih urah z vlakom prispel v Trebnje, kjer je potekala slovesnost ob otvoritvi električne napeljave v tem kraju. Po ogledu nove razsvetljave sta se z sinom najprej napotila v gostilno pri Pavlinu. Iz nam neznanih razlogov v gostilni nista bila postrežena s pijačo, zato sta jo zapustila ter se napotila v gostilno Grmovšek, kjer je učitelj popil nekaj kozarčkov vina in se odpravil v gostilno Zurc, kjer je zopet naročil vino in se dokončno opil. V pijanosti je s ključem razbil steklenico. Začel je nadlegovati zbrane goste in hotel imeti govor, česar pa mu družba ni dopustila. Zaradi tega se je razburil in se z njimi tudi sporekel. S popivanjem je nadaljeval v gostilni Bukovec, kjer je nameraval nadaljevati z govori. Notar Mastnak iz Trebnjega ga je na lep način zaman poskušal spraviti iz gostilne. Kljub negotovanju je še vedno poskušal nadaljevati z govorom, vendar si je za svoj trud prislužil le nekaj krepkih zaušnic od domačih fantov, kar je bilo dovolj, da se je končno le odpravil iz gostilne. Vendar pa s tem dogodkom njegove "turneje" po gostilnah še ni bilo konec. Namreč, med 3. in 4. uro zjutraj je prispel v gostilno Špringer, od koder se je, še vedno v družbi svojega sina, odpravil peš proti domu.

¹⁰ Po uredbi o disciplinski odgovornosti šolskih nadzornikov in učiteljev ljudskih šol, Službene Novine Kraljevine Jugoslavije, leto XVIII., 1936, št. 216-LI, so v petem poglavju omenjene uredbe, v paragrafu 13, točno določena disciplinska sodišča za področje celotne države. Tako so delovala sledeča sodišča:

- disciplinska sodišča pri banih,
- disciplinsko sodišče pri Ministrstvu za prosveto,
- upravna sodišča in
- Državni svet kot disciplinska sodišča.

Disciplinska sodišča v banovinah so sestavljali predsednik in štiri člani. Predsednika in enega člana sodišča je imenoval minister za notranje zadeve iz resorja politično upravnih uslužbencev, ostale tri člane pa je postavil minister za prosveto. V sestavo sodišča sta spadala še predstavnik Prosvednega oddelka Kraljevske banske uprave in en član sekcije profesionalnega združenja prosvetnih delavcev.

¹¹ Službene Novine Kraljevine Jugoslavije, št. 216-LI/1936. Točka 1 paragrafa 7 se glasi: Pristransko ali sebično, nevestno ali nemarno opravljanje dolžnosti.

Točka 13 pa obravnava nemoralno in nedostojno obnašanje v privatnem življenju, kot je pijančevanje, klatenje, igre na srečo ipd., na krajih in v družbah na način, ki ponižuje dostojanstvo državnega uslužbenca.

Na poti se je spotoma ustavil v Nemški vasi pri Vrabčevi domačiji, v kateri je živel samska ženska in potrkal na okno tako, da je pri tem razbil dve okenski šipi. Lastnica hiše ju je sprejela v hišo in skuhala črno kavo, nakar sta skupaj z sinom zaspala. Zbudila sta se okrog desetih dopoldan in potem končno odšla domov v Doljno Nemško vas. Tega dne bi moral učitelj imeti dve uri pouka, vendar ga je zaradi popivanja seveda prespal. Tako so otroci ostali brez pouka.

V razsodbi Disciplinskega sodišča je poudarjeno, da je Dominko s svojim obnašanjem in ravnanjem kršil ugled stroke izven službe, s takim ravnanjem se je izpostavljajal in povzročal negotovanje in zgražanje javnosti, zlasti pa še z dejstvom, da je s seboj vodil komaj devetletnega otroka.¹² Zanimivo je, da opisani primer ni bil edini eksces omenjenega učitelja. Pomembno je dejstvo, da je bil v očeh uradnih oblasti že pred tem sumljiv, predvsem zaradi suma politične neprimernosti. Tako je že pred disciplinsko obravnavo poskušal vsaj navidezno narediti samomor, kar je razvidno iz poročila komandirja orožniške postaje v Trebnjem.¹³

Poskus samomora z obežanjem je Dominko uprizoril dne 6. 9. 1936 zvečer, vendar je bilo iz okoliščin razvidno, da je poskus le "fingiral". Njegova takratna služkinja je izjavila, da je že večkrat omenil, da bi bilo najbolje, da se obesi. Isto je izjavil tistega večera, vendar je bilo iz njegovega ravnanja razvidno, da za spremembo misli resno. Zato je služkinja o tem obvestila soseda in učiteljico Bajčevo. Sosed se je takoj napotil proti šolskemu vrtu, kjer je našel Dominka ležečega na tleh pod jablano, vendar brez kakršnihkoli znakov obežanja. Dominko se je nato napotil spat, sosed pa je še dodal, da je učitelj močno smrdel po vinu. Ker tudi služkinja ni opazila nobenih vrvi, razen "špage" na jablani, ki pa je visela tam zaradi sušenja perila, ni bilo mogoče domnevati, da bi resnično šlo za poskus samomora. Iz orožniškega poročila je še razvidno, da je bil Dominko sovražno razpoložen do oblasti. Omenjenega večera v Trebnjem naj bi omalovaževal tudi bana, kar pa mu ni bilo mogoče dokazati. Iz opisanega primera lahko razberemo, da so tistim učiteljem, ki so storili tovrsten prekršek, uradne oblasti hotele naprtiti tudi hujše oblike protidržavnega delovanja, kot je nestrinjanje oziroma nasprotovanje uradni politiki.

¹² ARS, BAN IV., št. 1361/38, Razsodba disciplinskega sodišča pri kraljevski banski upravi dravske banovine, D.S. No. 47/4, z dne 24. junija 1937.

¹³ ARS, BAN IV., št. 1361/38.

3. Telesne kazni

Z istoimensko besedo je vpisanih 8 prestopnikov. Sem pa seveda sodijo tudi tisti, pri katerih je navedeno, da kršijo praragrafa 67 in 81 Zakona o narodnih šolah iz leta 1929.¹⁴

Primerov surovosti in izživljanja nad učenci, čeprav je bilo telesno kaznovanje z Uredbo o disciplinskih prekrških prepovedano, ni tako malo. Zelo tipičen je primer učiteljskega pripravnika iz Bodonca v soboškem srezu, ki je, kot je sam navedel, izgubil živce in kaznoval otroke na način, ki ni bil v skladu z zakonodajo.¹⁵

Kaj se je dogajalo tistega dne, ko je prišlo do uporabe šibe v šoli, je lepo razvidno iz zapisnika o zaslišanju, ki je potekalo v pisarni sreskega šolskega nadzornika v Murski Soboti.

Dne 31. 3. 1937 zjutraj je učitelj med uro stopil iz razreda k učitelju Kolomanu Kučanu, ki je imel stanovanje v sosednji sobi, da mu je obvezal prst, na katerem je imel rano. Pred odhodom je učenec naročil naj bodo mirni. Ko se je vrnil, so bili vsi dečki iz svojih klopi in so kričali pred odrom ter se podili za sladkorčki, ki so jim jih metale deklice. Fantje so bili nemudoma kaznovani s klečanjem pred odrom, štiri najhujše razgrajače pa je učitelj kaznoval s šibo.

Vsak izmed četverice je moral stisniti prste in iztegniti roko proti učitelju, nakar jih je učitelj s palico pretepel po koncih prstov na obeh rokah.

Tepež učitelja bi verjetno ostal nekaznovan, če se nad učiteljevim ravnanjem ne bi pritožil in ga prijavil oblastem oče enega tepenih otrok, ki je bil v kraju vpliven in bogat posestnik. Ker je otrok trpel posledice, krvavitev pod nohti, ni bil sposoben opravljati kmečkih del, ne pisati, ker je izrecno poudaril tudi njegov oče z besedami: "Nič ne bi imel proti, če bi ga natepli po riti." Ostali trije kaznovani učenci niso imeli težjih posledic zaradi tepeža.

Učitelj je v svojem zagovoru še zatrdil, da ni imel namena prizadejati poškodb kaznovanim učencem in da posledice obžaluje.

Kazen za storjeni disciplinski prekršek učitelja iz Bodonca je bila po razsodbi disciplinskega sodišča zmanjšanje prejemkov za 5% za dobo enega meseca.

Dejanje je nedvomno vsebovalo znake disciplinskega prestopka. Ne glede na to, da je bilo po paragrafu 67 Zakona o ljudskih šolah učiteljem prepovedano uporabljati telesno kaznovanje,¹⁶ je učitelj izvedel kazen na način, ki je pomenila nedvomno surovo ravnanje z učenci. Podpludbe so

bile dokaz, da je učitelj šibo uporabil z vso silo. Okoliščina, da šibe ni bilo v razredu in jo je moral neki učenec šele prinesiti iz sosednjega razreda, je pomenila oteževalno okoliščino za učitelja, ker dejanja ni izvršil v trenutni razburjenosti, ampak po premisleku.

Ker je bil prestopek težja kršitev Uredbe, je v bistvu kazen za tak prekršek milo rečeno zelo nizka, da so učitelji, pa tudi starši otrok kljub prepovedi telesne kazni še vedno zagovarjali najstrožje kaznovanje, kar pomeni tudi uporabo šibe. To je lepo razvidno tudi iz zagovora Viljema Faturjaka, ki je ob koncu poudaril, da so ga starši večkrat prosili, naj otroke strogo kaznuje in tudi natepe.

4. Politični delikti

Trdimo lahko, da je bilo političnih deliktov kar nekaj in so zagotovo najbolj raznoliki. Ko se je v letu 1937/1938 neki učitelj družil s komunističnimi osebami, so ga seveda vpisali med kršitelje pravil.

Dušan iz Podgrada je otrokom v šoli razdeljeval list *Edinost*,¹⁷ da so ga nesli domov staršem.

Učiteljica gospodinjskega tečaja, Marija iz Javornika, je spomladi 1940 leta trosila po Javorniku in Koroški Beli komunistične letake in je bila zaradi tega suspendirana in aretirana.

Prepovedane letake je razdeljeval tudi Janko iz Guštanja, ki so ga denarno kaznovali.

Daromil iz Zaliga Loga pri Škofji Loki je v cerkvi pijan motil šmarnično pobožnost.

Šolski upravitelj Ivan iz Štrigove je kritiziral postopanje nadrejene oblasti in v razredu vzpodbujal plemensko mržnjo.

Dušan iz Mozirja je v šoli vzbujal mržnjo do verskega prepričanja in govoril zoper obstoječi družbeni red (kaznovali so ga z zmanjšanjem prejemkov za 10% 1 leto).

Proti obstoječemu družbenemu redu je govoril Ferdinand iz Predvora in tudi Viktor iz Podbrezij.

Veliko korajže je zbral Avgust iz Litije, ki je leta 1939 ob manifestaciji čeških Orlov in ZFO na ves glas kričal "dol s farji", dol s pokvarjeno mladino in zdravo Sokol.

Nič manj pogumen ni bil Ivan iz Sv. Barbare v Halozah, ki je leto dni pred tem (1938) zabavljal čez predsednika volilnega odbora pri občinskih volitvah. Poleg tega je stalno občeval s poročeno gospo, kar prvi kazni dodaja še večjo težo in verodostojnost.

Albin iz Vrtače je velel učencu naj odstrani slovensko trobojnico, ki jo je nosil na suknjiču ob

¹⁴ V paragrafu 67 je izrecno prepovedano telesno kaznovanje, v paragrafu 81 pa je določeno vedenje učiteljev v šolah in izven njih.

¹⁵ ARS, BAN IV., št. 1359/38.

¹⁶ Glej navedeno uredbo o disciplinski odgovornosti...

¹⁷ *Edinost*, tednik, ki je izhajal v Ljubljani od 3. 3. 1934 do 12. 8. 1936. Glasilo stranke Svetislava Hodjere (Jugoslovanske narodne stranke) v Sloveniji. (Glej M. Mikuž, *Slovenci v stari Jugoslaviji*, str. 9).

nasilni smrti Dolinarja,¹⁸ 11. 6. 1937. Kazen je bila prav tako zmanjšanje prejemkov.

Na Kraljevsko bansko upravo Dravske banovine je 10. 9. 1937 prispel dopis o disciplinskem prestopku Albina Smoleta, učitelja na II. deški ljudski šoli v Vrtači. Namestnik bana v Ljubljani je 14. 10. 1937 izročil primer A. Smoleta disciplinskemu sodišču pri kraljevski banski upravi v Ljubljani.

11. junija je učenec Marjan Pestotnik iz IV. b. razreda omenjene šole imel med poukom na prsih slovensko trobojnico s črnim florom. Učitelj Smole mu je menda rekel, naj slovensko trobojnico odstrani, glede na to, da se učenci v razredu razburjajo. V odmoru so šli učenci na dvorišče, kjer so Pestotnika sošolci pretepli, znak, ki ga je fant na učiteljevo zahtevo odstranil, pa ukradli iz ali ispod torbe in ga izročili čistilki, da ga sežge. V razredu je menda obtoženi rekel, da je bil akademik Dolinar obžalovanja vredna žrtev gotovih političnih prenapetežev. Klerikalci so poslali ubogega Dolinarja na Štajersko, sami pa so se mastili za obloženimi mizami, sedaj, ko pa je Dolinar mrtev, ga pa delajo za klerikalnega mučenika. Smole je menda pretep fantov na dvorišču videl, a jih ni kaznoval, ker se fantje pretepajo zaradi politično različnih orientacij. Bolje bi bilo, ko bi se učili, ne pa politično opredeljevali. Izjave učitelja Smoleta, ki je bil kaznovan zaradi premajhne politične strpnosti, pretepenega Pestotnika in fantov, ki so bili zaslišani, so podobne, a v detaljih precej različne. Priloženi so zapisniki zaslišanih prič dogodka in tudi staršev omenjenih učencev. Končno je 29. 12. 1937 Disciplinsko sodišče pri kraljevski banski upravi Dravske banovine izdalo razsodbo. Z njo je bil Albin Smole oproščen obtožbe, da je v razredu govoril o nesrečnem liku akademika Dolinarja in s tem zadeve o klerikalcih. Torej, nemarnega opravljanja službe je sodišče Smoleta oprostilo. Kriv pa je bil, ker ni poskušal dokončno ugotoviti učencev, ki so napadli Pestotnika, ter da ni poskušal preprečiti incidenta, do katerega je prišlo. Smole je torej svojo službeno dolžnost kot učitelj narodne šole opravljal malomarno in s tem kršil paragraf 7 Uredbe o ljudskih šolah. Seveda so obširno nave-

deni tudi razlogi, zakaj se je sodišče odločilo za takšno razsodbo.

Tragičen primer osebne stiske in političnih pritiskov na učitelja je primer samomora učiteljice in obdolžitev moža zaradi suma pomoči pri samomoru.¹⁹ No, pa pogledjmo kaj se je dogajalo z učiteljskim parom, ki je več let služboval na osnovni šoli v Mengšu. Leta 1936 pa sta bila skupaj premeščena na osnovno šolo v Starem trgu, predvsem zaradi njunega pričevanja v šenčurskem procesu.²⁰

Ob preselitvi sta zakonca starejšega sina pustila v oskrbi pri stanovski kolegici, mlajšega sina pa sta vzela z sabo. V Starem trgu sta stanovala v šoli, kjer sta imela v pritličju na razpolago kuhinjo in sobo ter podstrešno sobo, ki je nista uporabljala, ker je bil dohod do sobe težak - na podstrešju so namreč domovale miši in podgane. Zaradi slabih higienskih razmer tudi nista uprabljala kuhinje, na hrano sta hodila v gostilno Majerle. Zakonca sta sicer iskala primernejše stanovanje v Starem trgu, vendar ga nista mogla dobiti. Ker sta pričakovala ponovno premestitev, ob preselitvi nista pripeljala s seboj pohištva in ostale opreme. Ob priliki šenčurskih dogodkov si je učitelj nabavil pištolo, predvsem zaradi osebne varnosti. Le-to je prinesel tudi v Stari trg, zaradi napetosti vsled političnega delovanja Mačkovih pristašev. Hranil jo je v nezaklenjeni mizici v sobi.

Preselitev in nenehne pritiske je mnogo bolj občutila žena, počutila se je precej prizadeto, zaradi prisilne ločitve od pokojnega sina pokopanega v Mengšu in predvsem zaradi starejšega sina, ki je v Ljubljani obiskoval gimnazijo, pa tudi zaradi neprimernih, če že ne obupnih stanovanjskih razmer na novem službenem mestu. Večkrat je tudi izjavila, da ne more več prenašati takih razmer in da se bo obesila ali ustrelila. Posebne družbe v Starem trgu nista imela, večkrat pa sta izjavila, da se jima je zaradi premestitve zgodila krivica. Domnevala sta, da je bila premestitev delo političnih nasprotnikov, ker je bil obtoženec v Mengšu politično zelo aktiven. Bil je član Sokola in tajnik stranke JNS. V Starem trgu nista bila preveč aktivna v politiki, razen ob občinskih volitvah oktobra 1936, ko je obtoženec poskušal sestaviti nasprotno listo, kot jo je imela vladna stranka. Ko se je dne 11. oktobra vršil politični shod pred bližnjimi volitvami, se ga je udeležil tudi učitelj, kljub

¹⁸ Ob prihodu predsednika JNS generala Živkovića v Ljubljano so izbruhnile demonstracije, za katere so dali pobudo komunisti, udeležili pa so se jih tudi klerikalci. Ob Živkovićevev prihodu v Slovenijo sta se postavljala nasproti dva tabora, tabor fašistov in tabor demokratičnega ljudstva, je zapisal komunistični Delavski list. Klerikalci so organizirali svoje skupine, ki so se za Živkovićevo vozile po Sloveniji. Te skupine so se pri Prihovi spopadle z Živkovićevev spremstvom in pri tem je bil ubit 22-letni Rudolf Dolinar, ki so ga klerikalci oklicali za mučenika. Več o tem dogodku Slovenec, 12. junija 1938 oziroma M. Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji, str. 451.

¹⁹ ARS; BAN IV., št. 3347/38.

²⁰ Takoimenovani šenčurski proces se je začel v Beogradu 20. 2. 1933, pred sodiščem za zaščito države proti bivšima poslancema Ivanu Brodarju in Ivanu Štrcinu, župniku Matiji Škrbcu in še 9 obtoženim zaradi protirežimskih izjav ob priliki shoda v Šenčurju in Koroščevih proslav maja 1932. Obtoženci v procesu so bili obsojeni na denarne in zaporne kazni. (Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 99-100). Več o tem glej Matija Škerbec, Šenčurski dogodki, Kranj 1937.

temu, da mu je žena prigovarjala, naj se raje ne izpostavlja. Po shodu se je oglasil v gostilni Ma- jerle, kjer je že bila žena z šolskim upraviteljem. Po nekaj popitih kozarčkah je prišlo do besednega konflikta z dr. Kocetom, predstavnikom vladajoče JRZ. Po tem dogodku je bila žena na koncu z živci in je sama odšla domov. Pozneje se je vrnila po moža, nakar sta se skupaj odpravila domov. Istega dne zvečer sta bila spet v gostilni, kjer so se pogovarjali o popoldanskem incidentu z dr. Kocetom. V gostilni so ostali do enajstih zvečer, nakar so se odpravili domov. V gostilni je zbrana družba spila tri in pol litre vina. Zvečer sta zakonca spila še nekaj šilc žganja in se pogovarjala o otrocih in o dogodkih minulega dne. Žena je izrazila bojazen, da ju bodo po incidentu v gostilni kazensko pre- mestili v južno Srbijo. Zaradi tega in pa zaradi zaužitega alkohola je bila precej nervozna. Nena- doma je vstala, odšla v sobo, iz mizice vzela pi- štolo in se pred možem ustrelila, pred tem pa zavpila: "Jože, maščuj mojo kri!"

Obtožnica je pokojničinemu možu očitala nje- govo zakonsko nezvestobo, kot poglaviten vzrok za ženin samomor. Tozadevno je bilo zaslišanih precej prič, ki so izjavile, da je imel obtoženi v času službovanja v Mengšu razmerje z kolegico. Tako je ena izmed prič izjavila, da so se šolski otroci večkrat na ta račun zabavali. Govorilo se je tudi, da hodi obtoženi h kolegici vasovat in da ostaja tam pozno v noč.

Vse obtožbe o domnevnem kaznivem dejanju obtoženega glede sotorilstva pri samomoru nje- gove žene so bile zavržene in ugotovljeno je bilo, da obtoženi ni kriv za očitano mu dejanje.

Tudi iz tega primera je razvidno, da so bili takoimenovani neprimerni učitelji, kar se seveda nanaša na politično udejstvovanje, ki ni bilo v skladu s takratno politično večino, večkrat po kri- vem obdolženi raznih prestopkov, od nemorale pa vse do pomoči pri samomoru. Seveda je hotela oblast na njihovo mesto pripeljati ustrenejše, bolj poslušne kadre, ki bi ubogljivo delovali v prid vladajočim strukturam, kajti ne smemo pozabiti na dokaj velik vpliv učitelja v takratnem slovenskem prostoru.

Kakšne pa so bile najbolj pogoste sankcije vpi- sanih prekrškov. Poudariti je potrebno, da jih po- nekod ni. Bodisi je bil postopek zaradi zastaranja opuščen ali ustavljen, včasih so bili vpisani opro- ščeni ali pa je rubrika, ki je temu namenjena, pre- prosto ostala prazna.

Pojdimo po vrsti. Dvakrat so izrekli ustni ukor. Sedemkrat so določili denarno globo, in sicer od 100 do 500 dinarjev.

Zmanjšanje plače od 2% za dobo 1 meseca do 10% za 1 leto je bilo zapisano 13-krat.

Premestitev pa je bilo deset. Vzroki so bili raz- lični. Zaradi pijančevanja, nadlegovanja mladolet- nic, nevestnega opravljanja službenih dolžnosti, malomarnosti, kritike službenega starešine, fizič- nega ogrožanja nadzornika in zasmehovanje žup- nika, zabavljanja čez predsednika volilnega odbo- ra...

Najhuša kazen je bila odpust, ki je v našem seznamu vpisana trikrat. Dvakrat zaradi občevanja z učenko in enkrat že omenjena aretacija in od- pust iz službe zaradi komunističnih letakov.

ZUSAMMENFASSUNG

Einige Details aus dem Leben der Volksschullehrer in der Zwischenkriegszeit

Die Grundlage der vorliegenden Abhandlung bildet ein Verzeichnis der Disziplinarvergehen der Volksschullehrer und -inspektoren. Die Vergehen der Lehrer, die alphabetisch unter Anführung des Dienstortes geordnet sind, können in vier Hauptgruppen aufgegliedert werden: Vergehen gegen die Arbeitsdisziplin (Kritik des Vorgesetzten und ähnliches), Unmoral (Sexualdelikte und Trunksucht), körperliche Strafen und politische Delikte, an denen es in der Zeit des sonst bewegten politischen Lebens der dreißiger Jahre auch in der Schule nicht fehlte. Das Verzeichnis enthält außer den Angaben über Namen und Strafen auch eine Beschreibung der Vergehen und der verhängten Sanktionen. Die Eintragungen sind zwar unvollständig, konnten jedoch an manchen Stellen mit Hilfe von Schriften der Königlichen Banschäftsverwaltung der Drau-Banschafft ergänzt werden, wo die Verfahren bei einzelnen Vergehen mit allen Vorschriften beschrieben sind. Dadurch wird dem Leser Einblick gewährt in das weitere Konzept des einzelnen Delikts sowie in seine Ursachen und Folgen. Es überrascht die Tatsache, daß eben diese Schriften fragmentarisch erhalten sind, was uns zur Annahme verleitet, daß sie einer höheren Dienststelle übermittelt worden sein müssen. Wegen der stellenweise spärlichen An- gaben über die Straftat, mußten auch einige trockene Paragraphen der damaligen Schul- gesetzgebung vorgestellt werden.